

УДК 37.014 (477)

ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОЖИВАЧІВ В ОСВІТНІХ ПОСЛУГАХ ТА ТОВАРНА ПОЛІТИКА ВНЗ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація: У статті розглянуто оцінку забезпечення споживачів в освітніх послугах та товарної політики вищих навчальних закладів у Волинській області, зокрема динаміку надання освітніх послуг Волинської області; додаткові та супутні послуги, що надають ВНЗ; організацію навчального процесу у ВНЗ м. Луцька.

Ключові слова: потреби в освітніх послугах, вищі навчальні заклади (ВНЗ), рівень акредитації (р. а.), товарна політика.

Annotation: The commodity policy analysis of the Volyn Region higher educational establishments is under survey in the article presented.

In particular, it deals with the dynamics of educational services granting in Volyn Region along with optional and concomitant services of the city of Lutsk higher educational establishments study procedure organization.

Key words: educational services demands, higher educational establishments, accreditation level, commodity policy.

Постановка проблеми. Згідно ринкової системи економіки, кожна організація чи кожне підприємство повинні створювати потрібний суспільству товар у вигляді матеріальних благ чи послуг, інакше немає сенсу в їх існуванні. Освітня галузь національної економіки створює товар у вигляді знань, умінь і навичок, створює громадянина та спеціаліста.

З кожним роком на ринку освітніх послуг ситуація стає все більш напруженою: жорсткий відбір освітніх закладів, які прагнуть працювати на ринку; поява комерційних ВНЗ, які, завдяки своїй мобільності, розвиненій матеріально-технічній базі і, в деякій мірі більш гнучкій ціновій політиці, забезпечують поступове збільшення своєї частки на ринку освітніх послуг; скорочення бюджетного фінансування вищої освіти; входження України в Європейський освітній і науковий простір суттєво загострить конкурентну

боротьбу між вітчизняними і зарубіжними ВНЗ, в результаті якої вітчизняні ВНЗ виявляться практично неконкурентоспроможними щодо іноземних закладів освіти у залученні споживачів. Тому для набору більшої кількості споживачів і задоволення потреб освітніми послугами ВНЗ потрібно проводити ефективну товарну політику, що, в свою чергу, визначає необхідність і актуальність дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню проблем ринку освітніх послуг та діяльності ВНЗ присвячені роботи С. І. Добриднева, В. Н. Зотова, С. М. Ілляшенка, О. А. Кратга, А. П. Панкрухіна, В. С. Сотнікова, В. П. Щетиніна та ін. Маркетингу освітніх послуг присвячені наукові праці Н. І. Верхоглядової, О. А. Кратга, Н. О. Криковцевої, М. Я. Матвієва, Н. П. Литвинової, Т. Є. Оболенської, М. І. Потєєва, І. Л. Решетнікової, О. І. Сагінової. Однак в працях згаданих науковців значна кількість питань залишається відкритою для дослідження, зокрема, аналізу товарної політики вищих навчальних закладів.

Постановка завдання. Основними завданнями цього наукового дослідження є проведення аналізу товарної політики ВНЗ Волинської області.

Навчальні заклади надають суспільству освітні послуги певного змісту, споживачами яких є учні та студенти, і водночас представляють результати своєї діяльності – випускників, котрі виступають товаром на ринку праці, споживачами якого є підприємства та організації різних галузей економіки [1, с. 182].

Освітня послуга – це специфічний товар, який задовольняє потребу людини в набутті певних знань, навичок і вмінь для їх подальшого використання у професійній діяльності [1, с. 185-191]. В умовах ринку послуги освіти набувають товарної форми. Потреба в товарі (зокрема в такому, як послуги освіти) визначаються більшою мірою їх корисністю, тобто споживчою вартістю. Згідно теорії найбільшої практичної корисності, провідні економісти вважають, що поведінка індивідуальних покупців на ринку товарів і послуг

визначається тим, як задовольняються їх запити, яку споживчу вартість містить у собі товар.

Оскільки освітня послуга є прив'язаною до території, то очевидно, що максимальне задоволення потреб в цих послугах повинне супроводжуватися аналізом розвитку сфери послуг в окремому регіоні – Волинській області.

Аналіз товарної політики ВНЗ нами проведено на прикладі ВНЗ III-IV рівнів акредитації (далі р. а.)м. Луцька: Волинський національний університет ім. Лесі Українки (ВНУ); Луцький національний технічний університет (ЛНТУ); Волинський інститут економіки та менеджменту (ВІЕМ); Луцький інститут розвитку людини університету “Україна” (ЛІРЛУ); Луцький гуманітарний університет (ЛГУ).

Динаміку надання освітніх послуг у Волинській області показана в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка надання освітніх послуг Волинської області за 2004- 2008 роки

Показник	Рік				
	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг вироблених освітніх послуг, млн. грн.	49,3	39,1	26,1	31,2	40,9
Обсяг освітніх послуг, реалізованих населенню, млн. грн.	46,5	58,6	23,7	27,9	37,6
Частка освітніх послуг, реалізованих населенню, %	94,3	94,9	90,8	89,4	91,9
Частка освітніх послуг у структурі обсягу послуг, реалізованих населенню за видами економічної діяльності, %	6,8	10,9	6,6	6,7	6,2
Частка студентів ВНЗ I – II р.а., які навчаються за рахунок державного та місцевих бюджетів, %	49,6	53,0	39,8	52,6	52,2
Частка студентів ВНЗ I – II р.а., від загальної чисельності студентів ВНЗ I – IV р.а., %	36,7	31,6	26,8	25,4	23,9
Частка студентів ВНЗ III – IV р.а., які навчаються за рахунок державного бюджету, %	34,1	30,9	42,8	42,7	42,0
Частка студентів ВНЗ III – IV р.а., від загальної чисельності студентів ВНЗ I – IV р.а., %	63,3	68,4	73,2	74,6	76,1
Частка студентів ВНЗ III – IV р.а., денної форми навчання, %	52,2	52,9	52,3	52,5	52,6
Частка студентів ВНЗ III – IV р.а., заочної форми навчання, %	47,8	47,1	47,7	47,5	47,4
Кількість осіб, які навчаються у ВНЗ на 10 тис. населення Волині	314	332	341	356	350

Примітка: *- без урахування філіалів ВНЗ.
Розроблено за джерелом [2; 3; 4].

Характеризуючи динаміку надання освітніх послуг у Волинській області (табл. 1), бачимо, що обсяги вироблених освітніх послуг й обсягу освітніх послуг, реалізованих населенню у 2006-2007 роках значно менший попередніх років (за даними Головного управління статистики у Волинській області з 2006 року змінена методика обрахунку цих показників). Розрахована частка освітніх послуг у структурі обсягу послуг, реалізованих населенню за видами економічної діяльності у 2004 році мала найменше значення 6,8% у 2008 році цей показник сягав 6,2%.

У Волинській області в 2005 році кількість студентів, які навчаються за державні кошти у ВНЗ I-II р. а. склала 53%, у 2007 році – 52,6%; у ВНЗ III-IV р. а. у 2005 році – 30,9%, у 2008 році – 42,0%, це відбулося за рахунок збільшення ліцензійного обсягу студентів, відкриття нових спеціальностей.

Товарна політика навчального закладу включає в себе розробку нових продуктів (відкриття нових спеціальностей); модифікацію освітніх послуг; навчання додаткових послуг та супутніх до основної послуги; пропозицію спеціальностей; повинна приймати рішення про зняття освітніх послуг, що не користуються попитом з виробництва. Для успішного втілення товарної політики і просування товару на ринку, освітнім закладам необхідна наявність відповідних нормативних документів, що забезпечують прийом та випуск студентів (ліцензований обсяг та акредитація), здійснювати інноваційну діяльність.

Кількість осіб, які навчаються у ВНЗ з розрахунку на 10000 населення за вказані періоди, досить висока (у ВНЗ I-IV р. а. – 350 осіб).

Велику частину ринку освітніх послуг поділяють між собою державні ВНЗ, що мають історію, досвід роботи й сформовану репутацію. У приватних навчальних закладах чисельність студентів часом не перевищує 1000 чол. Вартість навчання у вищих навчальних закладах (комерційних групах, державних навчальних закладах і приватних ВНЗ) коливається для денної форми навчання в межах від 3000 до 8700 грн. на рік. Кожен вищий навчальний

заклад пропонує свої умови оплати за навчання (щомісяця, за семестр, за рік, по можливості відразу за повний курс навчання) [5].

Ключовим елементом для приватних навчальних закладів, де основа фінансування – оплата навчання, є продаж освітянської послуги. Проте й для державних вищих навчальних закладів це – дуже важливий момент, оскільки багато навчальних закладів мають так званий набір на контрактній основі чи пропонують додаткові платні освітні послуги.

У ВНЗ вартість навчання (ціна) розраховується у відповідності з “Порядком визначення вартості платних послуг, які надаються державними навчальними закладами”, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерством фінансів України, Міністерством економіки України [6]. Аналіз середніх цін за напрямками підготовки представлений у табл. 2.

Таблиця 2

Середня ціна за напрямками підготовки для ВНЗ III-IV р. а. Волинської області

Напрямок підготовки	Форма навчання	Вищі навчальні заклади				
		ВНУ	ЛНТУ	ВІЕМ	Україна	ЛГУ
Гуманітарний	Денна	7995	6000	6850	5770	6500
	Заочна	4077	3600	3650	3525	
Економічний	Денна	9500	8745	6850	6500	6500
	Заочна	5030	5258	3650	4350	
Правовий	Денна	12050	-	-	8500	-
	Заочна	6420	-	-	-	-
Інженерія	Денна	-	6040	-	6000	-
	Заочна	-	3624	-	3550	-

Примітка: розроблено автором за джерелом [5]

Проведений аналіз середніх цін за напрямками підготовки для ВНЗ III-IV р. а. Волинської області на 2009 рік (табл. 2) показав, що найвища вартість за навчання на правничі спеціальності вартість навчання за рік складає 12050,00 грн. За економічним напрямком підготовки найнижча оплата за навчання у приватних навчальних закладах, а найдешевше коштує навчання за інженерним напрямом підготовки.

Враховуючи кризову ситуацію, низький рівень доходу населення у Волинській області, суттєве зростання ціни порівняно із минулими роками,

ВНЗ потрібно переглянути цінову політику в сторону її зменшення або знайти способи оплати за навчання з відстрочкою платежу, так як вагома частка споживачів освітньої послуги вибирає навчальний заклад та спеціальність не за якісними характеристиками, а за нижчою ціною.

Варто зауважити, що державні ВНЗ Волинської області мають чітку спеціалізацію стосовно підготовки фахівців. В той час як приватні ВНЗ спеціалізовані на наданні послуг освіти щодо модних та престижних спеціальностей, які не потребують значних фінансових матеріальних ресурсів. Це – переважно економічний напрямок підготовки.

Окрім основної діяльності, ВНЗ Волині надають додаткові та супутні послуги (табл. 3), що позитивно впливає на якісне задоволення потреб в отриманні освітніх послуг. Варто відзначити Волинський національний університет та Луцький національний технічний університет, які мають бази відпочинку, спортивні комплекси, редакційно-видавничу діяльність, спортивні гуртки й навчають студентів в аспірантурі й докторантурі.

Таблиця 3

Додаткові та супутні послуги, що надають ВНЗ

ВНЗ	Послуги кафе, їдальні	Наявність спортивного комплексу	Доступність до Інтернету	Забезпеченість студентів гуртожитками	Послуги власним автотранспортом	Додаткові курси іноземної мови	Додаткові комп'ютерні курси	Бази відпочинку	Курси з підготовки до ЗНО старшокласників шкіл	Викладання профільних дисциплін у ЗОСШ	Редакційно-видавничі послуги	Лікувально-реабілітаційні послуги	Художня самодіяльність	Спортивні гуртки	Перекваліфікація (друга вища освіта)	Аспірантура, докторантура
ВНУ	++	++	+	++	+	+	+	++	+	+	++	+	+	+	++	++
ЛНТУ	++	++	+	++	+	+	+	++	+	+	++	-	+	+	++	++
ВІЕМ	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	++	-	-	+	+	-
ЛІРЛУ "Україна"	++	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	-	-
ЛГУ	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-

Примітка: розроблено автором за результатами анкетного опитування
 “++” – налагоджено на високому рівні; “+” – наявне; “-” – відсутнє.

Проте спостерігається значна диференціація стосовно кількості, якості та обсягів таких послуг (переважно це стосується закладів недержавної форми власності). Відсутність таких послуг зменшує потік абітурієнтів при виборі навчального закладу.

Структура ВНЗ III-IV рівнів акредитації Волинської області дедалі більше перебудовується, вдосконалюється (табл. 4), особливо у державних закладах, шляхом створення інститутів, факультетів, поділу кафедр.

Таблиця 4

Організація навчального процесу у ВНЗ III-IV р. а. м. Луцька

Зміст	ВНУ	ЛНТУ	ВІЕМ	Україна	ЛГУ
Структура ВНЗ: в т.ч. інститутів	5	4	-	-	-
факультетів	13	7	2	-	-
кафедр	76	38	4	13	-
спеціальностей підготовки спеціалістів	42	32	3	10	4
Ліцензійний обсяг набору	4655	4075	330	740	120
Рівень акредитації	IV	IV	III	IV	IV

Примітка: розроблено автором

Нами було відзначено, що основна конкурентна боротьба у Волинській області із завоювання абітурієнтів ведеться між п'ятьма ВНЗ, деякі аспекти діяльності яких досліджені в цій роботі.

Отже, надання освітніх послуг ВНЗ м. Луцька здійснюється за традиційними (денною та заочною формами навчання), тоді як нетрадиційні форми використовуються лише окремими закладами. Така організація навчального процесу суперечить доктрині інтеграції ВНЗ.

Аналіз величини ліцензованого обсягу за групами спеціальностей посилює твердження про спеціалізацію ВНЗ щодо надання освітніх послуг. Вузька спеціалізація ВНЗ (державних закладів) у наданні освітніх послуг за окремими напрямками утворює диспропорції (враховуючи місця державного замовлення) щодо надання освітніх послуг на ринку підготовки фахівців. Порівняння ліцензійного обсягу набору та фактичного набору студентів на I курс вказує на дисбаланс можливостей надання ВНЗ освітніх послуг та реальними потребами споживачів цих послуг на ринку.

Усі ВНЗ III-IV р. а. м. Луцька впровадили інноваційні елементи кредитно-модульної системи для традиційних і дистанційних технологій навчання. Позитивним у діяльності ВНЗ є те, що державні й приватні заклади освіти підтримують міжнародні зв'язки по обміну студентами, проводять та беруть участь у Міжнародних студентських конференціях.

Висновки. Основою задоволення потреб споживачів є товарна політика ВНЗ, яка включає в себе пропозицію спеціальностей; форми навчання додаткових та супутніх до основної послуги; наявність нормативних документів, що забезпечують прийом та випуск студентів; інноваційну діяльність ВНЗ.

Запровадження гнучкої цінової політики, надання знижок в оплаті та відстрочка платежу, що дасть змогу ВНЗ залучити більшу кількість абітурієнтів саме до себе.

Література

1. Матвіїв М. Я. Методологія та організація маркетингового менеджменту в сфері вищої освіти / М. Я. Матвієв // Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 560 с.
2. Статистичний щорічник Волинської області за 2005 рік. Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2006. – 584 с.
3. Статистичний щорічник Волинської області за 2007 рік. Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2008. – 572 с.
4. Статистичний щорічник Волинської області за 2008 рік. Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2009.
5. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua
6. Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України від 27.10.1997 р. №383/239/131 “Про затвердження Порядку надання платних послуг державними навчальними закладами” [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>